

NOVE KNJIGE

Husnija Kamberović: Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878 do 1918.-Zagreb-Sarajevo, 2003, str. 551

U bogatoj historiji historiografije Bosne i Hercegovine, kroz brojne knjige, rasprave, studije i članke vidljivo je da su istraženi, proučeni i interpretirani brojni problemi i pitanja iz njene prošlosti, prema naučnim i stručnim standardima vremena u kojima su nastajali. Istovremeno, potreba da se pojedine teme iz historije Bosne i Hercegovine reinterpretiraju su i zahtjev vremena, promjene društvenih odnosa kao i novopronađenih historijskih dokumenata. U dosta složenoj historijskoj praksi skoro da je jedna velika tema ostala zaobiđena, kao da je čekala da se pronikne u njenu strukturu, da se postavi kao naučno-istraživački problem u jednom teškom i mučnom vremenu, ali i brojne druge okolnosti su određivale njenu realizaciju. Riječ je o zemljoposjedničkoj eliti, jednostavnije rečeno o bosanskohercegovačkom begovatu, kao društvenoj, ekonomskoj i socijalnoj kategoriji o kojoj se u dosadašnjim panoramama bosanskohercegovačke historije ili zasebnim studijama samo uzgredno pisalo.

Knjiga *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878 do 1918. godine*, dr. Husnije Kamberovića popunjava veliku prazninu u historiji historiografije Bosne i Hercegovine, posebno što je fokusirana na vrijeme burnih i velikih promjena dolaskom austrougarske vlasti (1878.-1918.). Radi se o doktorskom radu koji je pisan prema svim raspoloživim historijskim izvorima (neobjavljenim i objavljenim), te impresivnoj kolekciji historijske literature koja broji 256 bibliografskih jedinica. Autor je imao donekle pripremljen teren, naučno se više od stotinu godina raspravlja o bosanskohercegovačkom begovatu, pojedinim familijama, njihovom historij-

skom trajanju i mjestu u društvu, ali bilo je neophodno napraviti potpun i temeljan uvid u sve njihove probleme, identifikovati brojne begovske familije, njihov historijat, mjesto u društvu i evidentirati njihove zemljišne posjede.

U ovoj knjizi riječ je o sljedećim krupnim begovskim porodicama: Ajanović, Alibegović, Bašagić, Begović, Begzadić, Beširević, Bišćević, Bušatlija, Cerić, Čengić, Džinić, Đonlagić (Derventa), Đonlagić (Tešanj), Đumišić, Fadilpašić, Filipović, Firdus, Gradašćević, Hafizadić, Hasanpašić, Hrasnica, Ibrahimbegović, Ibrahimpašić (Bosanska krajina), Ibrahimpašić (Travnik), Idrizbegović, Kapetanović (Derventa), Kapetanović (Jajce), Kapetanović (Tešanj), Kapetanović (Vitina), Kapetanović (Prijeđor), Karabegović, Krupić, Kulenović, Ljubović, Miralem, Mulabegović, Muslimbegović, Pašić (Bijeljina), Pašić (Nevesinje), Resulbegović, Rizvanbegović, Salihbegović, Sulejmanpašić, Teskeredžić, Tuzlić, Uzeirbegović i Zaimović. Svakoj ovoj porodici autor je prema raspoloživim historijskim potvdama proučio životopis, utvrdio brojne njene članove, nekim izuzetnim i posebnim dao mjesto koje zaslužuju, a posebna pažnja je posvećena njihovom zemljoposjedu.

Prije nego što je dao historijat krupnih zemljoposjedničkih porodica, dr. Husnija Kamberović, u prvom dijelu knjige, pod naslovom *Historiografsko naslijeđe. Izvori i metodologija*, pravi inventuru svega onoga što je u dosadašnjoj historijskoj literaturi o ovom fenomenu pisano. Utvrđuje i cilj "da u kontekstu promatranja razvoja bosanskohercegovačkog društva u austrougarskom razdoblju odredi mjesto i ulogu begovata kao socijalne strukture unutar bosanskog društva u razdoblju od 1878. do 1918., te da empirijski istraži razvoj zemljišnog posjeda bosanskih begova u vrijeme austrougarske vladavine, s akcentom na stanje tih posjeda krajem austrougarske vladavine 1918. godine". U dijelu knjige pod naslovom *Značenje titule beg u austrou-*

garsko doba, date su natuknice o brojnim, često kontraverznim mišljenjima o značenju titule beg, u paleti mišljenja su i tvrdnje historičara, pravnika, ali i putopisaca, političara što samu temu usložnjava, a problem postavlja u onu ravan iz koje se mogu nazrijeti određeni rezultati. Autor nudi princip kojeg i poštuje u cijeloj knjizi da instituciju begovata treba posmatrati u kontekstu vremena 1878. -1918. godina "a ne u kontekstu, ranijeg, osmanskog, odnosno kasnijeg, jugoslovenskog, razdoblja njihove povijesti". Autor ne oduzima pitanju begovata njegovu historijsku potvrdu i vezu sa ranijim epohama niti begovat ostavlja na austrougarskoj ledini, već problem fokusira prema njegovim relevantnim historijskim pokazateljima.

U dijelu pod naslovom *Vrste i struktura zemljišnih posjeda*, analitički se seciraju sve forme i oblici, vrste i struktura zemljišnih posjeda uglednih bosanskohercegovačkih familija sa statističkim podacima o njihovom vlasništvu. U pojedinim dijelovima to su male studije iz historije društveno-ekonomskih odnosa bosanskohercegovačkih prijelomnih vremena sa nizom vrijednih zapažanja.

Autor sa mnogo sigurnih pokazatelja proniče u samu bit problema, daje mu snagu i argumentaciju koja u mnogim dijelovima teksta imponuje. Znački, uz obilatu historijsku dokumentaciju (prije svih prvorazrednih historijskih izvora) pronalazi dovoljno prostora da identifikuje cijelu skalvu vrsta zemljišnih posjeda, pronalazi njihovu pravnu osnovu, te stvarnu historijsku validnost.

U poglavlju *Teritorijalni okvir i porodična mreža*, autor tvrdi da je vrlo teško rekonstruirati kriterije po kojima su se povezivale pojedine bosanskohercegovačke begovske porodice, ali nastoji pronaći neki modus. Posmatra ih kroz šest cjelina: sjeveroistočna Bosna (obuhvata kotareve: Bijeljina, Brčko, Građacac, Derventa, Gračanica, Tuzla i Zvornik), Bosanska krajina (Prnjavor, Bosanska Građiška, Bosanska Dubica, Prijedor, Bosanski

Novi, Bosanska Krupa, Cazin, Bihać, Sanski Most, Bosanski Petrovac, Ključ, Banja Luka, Kotor Varoš), Jugozapadna Bosna (Glamoč, Livno, Županjac-Duvno-Tomislavgrad), Hercegovina (Ljubuški, Mostar, Konjic, Nevesinje, Stolac, Ljubinje, Trebinje, Bileća i Gacko). Svaki ovaj region ima neke svoje posebnosti, ali i mnogo toga zajedničkog koji povezuje određene begovske porodice i njihove zemljišne posjede, što autor u analizi na narednim stranicama argumentovano potvrđuje.

U najobimnijem dijelu knjige *Zemljoposjednička elita*, autor je dokumentovano analizirao zemljišne posjede najkrupnijih begovskih porodica u vremenskom intervalu 1878. -1918. godina. Radi se o malim studijskim istraživačkim poduhvatima, da se prema raspoloživim historijskim izvorima pronikne u suštinu nastanka, ali i prisutnosti zemljoposjedničke elite na primjeru 46 begovskih porodica.

U ovom dijelu jasno se prepoznaju historijske okolnosti njihove prisutnosti, ali i, što je još važnije, ekonomski i društveni status koji je, zahtjevno vremenu u kojem su djelovali, vremenom i oscilirao. Porodice su poredane po abecednom redu, ali se vezuju krvnim srodstvom u pojedinim slučajevima kao i ekonomskim vezama.

Pored prikazanih poglavlja, knjiga *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini* sadrži i Zaključna razmatranja i summary: Land in Bosnia and Herzegovina owned by beys in the period 1878.- 1918., te Izvore i literaturu, Indeks imena, Indeks geografskih imena.

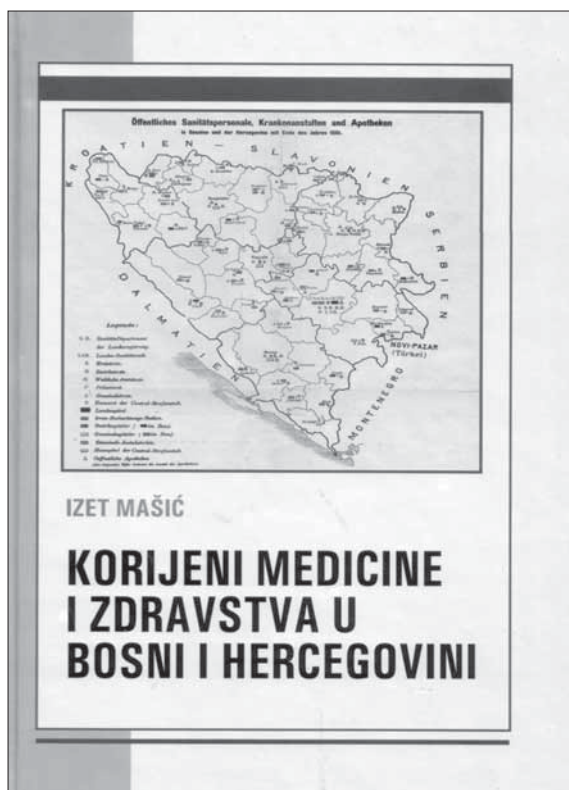
Na kraju ovog kraćeg osvrtu na knjigu *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini*, dr. Husnije Kamberovića, potrebno je ukazati da se ovom i njoj sličnim knjigama vraća povjerenje u historijsku nauku u Bosni i Hercegovini, da se može teškim, samoprijegornim radom, istraživačkom i interpretativnom metodom postići određeni rezultat. Čitajući ovu knjigu, to se u potpunosti i potvrđuje. Prepo-

ručujući je za čitanje naučnoj i stručnoj javnosti, ali i širem krugu čitateljstva, mora se naglasiti da je nastajala u jednom vrlo teškom vremenu za samog autora (posebno su dirljive i opominjuće riječi autora iz Predgovora), da je puna zanimljivih opažanja, vrijednih, novih saznanja o cijelom nizu begovskih porodica, te će vjerovatno biti osnov za nove, potrebne knjige o svakoj od spomenutih begovskih porodica i njihovoj historijskoj ulozi, društvenom položaju, političkom mišljenju kao i ekonomskoj moći. Knjiga *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini* dr. Husnije Kamberovića će svakom budućem istraživaču austrougarske epohe pružiti dovoljno inspiracije i istraženih fenomena da je i kao takvu treba i prihvatiti.

Prof. dr. Salih Jalimam

Izet Mašić, Korijeni medicine i zdravstva u Bosni i Hercegovini, "Avicena" Sarajevo, 2004.

Podjela historijske materije po sadržini, to jest prema pojedinim stranama ili aspektima ljudskog života i djelovanja danas je veoma razučena. Govori se o postojanju nekih "posebnih historija", kao na primjer: prava, prirede, umjetnosti, književnosti, trgovine, medicine, farmacije itd. Te posebne "stručne" historije u Njemačkoj se nazivaju *fachwissenschaften*. Posebno je pitanje koliko se historija kao jedinstvena nauka "gubi" u mnoštvu "stručnih" historija i koji se odnosi uspostavljaju između njih, sa stanovišta općeg pristupa, metodologije istraživanja, definisanja istraživačkog problema itd. Činjenica je da su pojedine struke njegovale svoju historiju u težnji za unapređenjem vlastitih metoda istraživanja i radi spoznaje svog specifičnog unutrašnjeg razvoja. To je, razumije se, zahtijevalo posebna stručna znanja, koja nemaju

takozvani pravi historičari. U metodološkom pristupu predmetu izučavanja postoji bitna razlika između historičara pojedinih struka i općeg stručnjaka historičara.

Tako na primjer, prošlošću zdravstvene djelatnosti u Bosni i Hercegovini bavili su se kako medicinski stručnjaci, tako i oni koji nisu iz uže medicinske struke. Dok su jedni tražili odgovor na pitanje kakvu je prošlost imala medicina u Bosni i Hercegovini, drugi su tražili odgovor na pitanje kakvu je medicinu imala Bosna i Hercegovina u prošlosti. Napisano je i objavljeno više radova, koji fragmentarno obrađuju ovu problematiku kao i nekoliko knjiga koje se bave raznim aspektima medicinske zaštite stanovništva u Bosni i Hercegovini po pojedinim historijskim periodima. Međutim, ta problematika "nikada nije do kraja evaluirana", niti prezentirana u vidu neke značajnije historiografske sinteze.

Autor ove monografije, kao medicinski stručnjak, iza kojeg je preko 30 objavljenih knjiga i više od 400 naučnih i stručnih radova, uložio je napor da, na neki način, popuni tu prazninu u našoj historiografiji. Koristeći se obimnom literaturom, čiji su autori iz obje spomenute kategorije (i medicinski stručnjaci i historičari "općeg tipa") kao i izvorima prvog reda, napisao je vrlo vrijednu i korisnu knjigu - preglednu sintezu razvoja zdravstvene djelatnosti u Bosni i Hercegovini od najstarijih vremena do najnovijeg doba. Po načinu izlaganja historiografskih činjenica, rasporedu i sistematizaciji napisanog teksta, te situiranju usko stručne (medicinske) problematike u opći historijski kontekst, autor je uspješno primijenio opću historiografsku metodologiju na usko stručnom predmetu svog interesovanja - razvoju medicine u dugom vremenskom periodu na prostoru Bosne i Hercegovine. Knjiga, dakle, može biti zanimljiva i sa tog, čisto, metodološkog aspekta, o čemu bi trebalo posebno govoriti.

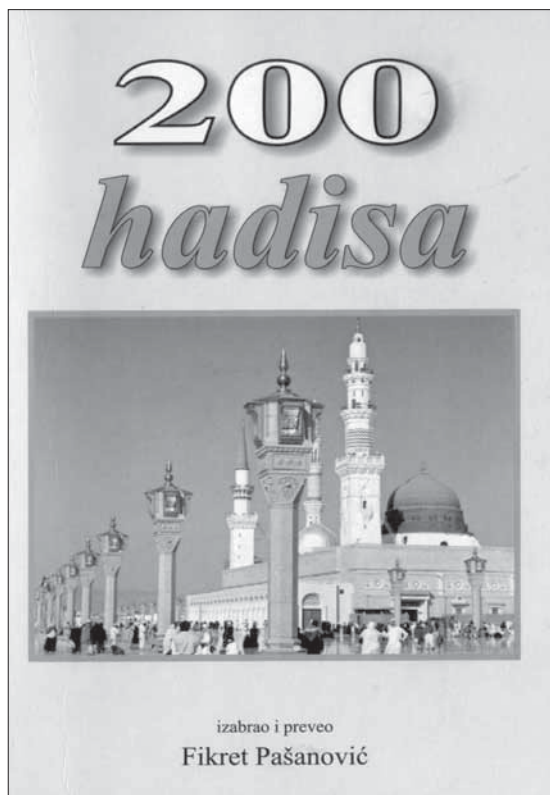
Raspoređujući građu u knjizi, autor se držao standardnih historiografskih modela: od osmanskog, preko austrijskog perioda, perioda između dva svjetska rata, do najnovijeg doba (korijeni moderne medicine i korijeni ratne medicine u Bosni i Hercegovini). Ipak, uz dobru tehničku opremu knjige, posebno ističemo poglavlje "Izvori historijske građe o medicini i zdravstvu u Bosni i Hercegovini", u kojem je objavljena bogata medicinska bibliografija u Bosni i Hercegovini (starijeg i novijeg perioda, te orijentalnih medicinskih djela), skrenuta pažnja na biblioteke u Bosni i Hercegovini s orijentalnom medicinskom građom, na izvore za proučavanje zdravstva u Državnom arhivu Bosne i Hercegovine, tradiciju avicenicizma i galenicizma u Bosni i Hercegovini itd. Tako nam je autor ove knjige na najbolji način ukazao na pu-

teve daljeg izučavanja "prošlosti zdravstva" i zdravstvenih prilika na ovim prostorima.

Omer Hamzić

200 hadisa, (izabrao i preveo) Fikret ef. Pašanović, "Grin" Gračanica, 2004.

Prema rječniku Abdulaha Škaljića, hadis je arapska riječ, u značenju govor, izreka Muhameda a.s. U širem smislu, u islamskoj terminologiji hadis je isto što i sunet, dakle sve ono što je Muhamed a.s. govorio, radio, preporučio ili odobrio da se radi. Uz Kur'an, hadis je glavni vjerski i pravni izvor islama. Smrću Muhammeda, a.s., kako piše autor u predgovoru ove knjige, "nestalo je uprisutnjelog autentičnog tumača Božanske volje, tako da je značaj svakog, za života izgovorenog slova i svakog (Njegovog, n.p.) učinjenog djela

bio neprocjenjiv. Muslimani su se stoga dali na prikupljanje hadisa, uspostavljajući stroge kriterije ocjenjivanja samog teksta, svakog prenosioca ponaosob i čitavog niza prenosilaca, u tu svrhu izgrađivši metodološke principe bez premca, utkane u brojne hadiske znanosti". Među mnogobrojnim zbiricama hadisa, najpoznatije su dvije, koje sačinili su znameniti Buharija i Muslim. Općeprihvaćeno mišljenje je da su u njima samo autentični, ispravni, vjerodostojni (*sahih*) hadisi.

Posebna vrsta hadisa je *hadis kuds*, definisan u ovoj knjizi kao hadis koji sadrži značenja koja Poslanik prenosi svojim riječima od Allaha, dž-š. (kuds je svetost, čistota, uzvišenost, zbog povezanosti sa Allahom, dž-š., pa ga neki zato nazivaju i *ilahi ili rebbani*, božanski).

U ovoj zbirci zastupljena je i jedna i druga vrsta hadisa. Prvi dio knjige čini, zapravo, prerađeni sadržaj zbirke 140 odabranih hadisa koje donosi Buharija i Muslim, pod naslovom "Biseri i merdžani", od istog prevodioca, u izdanju gračaničkog "Monosa", 1996. godine. Drugi dio knjige donosi izbor *hadisi-kudsija*, iz zbirke koja je, takođe objavljena u Gračanici, pod naslovom *77 hadisi-kudsija*.

Za ilustraciju sadržaja ove zbirke, iz njegov prvog dijela odabrali smo sljedeće hadise: 66. *Srce starca neprestano je mlado u dvjema stvarima: ljubavi prema dunjaluku i želji za dugovječnošću*; 77. *Žena se ženi zbog četiri stvari: njenog imetka, roda, ljepote i vjere. Nastoj dobiti onu koja posjeduje vjeru, ne opustjele ti ruke*; 111. *Svaki napitak koji opija je haram (ono što je grešno, nedopustivo, nepravedno, n. p.)*; iz drugog dijela prenosimo sljedeće hadise: 170. *Allah, neka je uzvišen i blagosloven, veli: "Obavezao sam se da svoju ljubav ukažem onima koji se zbog Mene vole, zbog Mene družu, posjećuju i pomažu."*; 186. *Uzvišeni Allah veli: "Mojim dobrim robovima sam pripremio što oko nije vidjelo, uho nije čulo, niti čovjeku*

može pasti na pamet." *Dokaz tome je u Allahovoj dž-š. Knjizi: "Niko ne zna kakva su im uživanja skrivena, kao nagrada za ono što su radili."* (*Kur'an*, 32:17.).

Ova knjiga, dakle, sadrži 200 dobro odabranih i još bolje u bosanski jezik pretočenih hadisa, koji su raspoređeni po manjim ili većim tematskim cjelinama. Bit će zanimljivo štivo za sve uzraste i za sve one koji se budu interesovali za vjerske teme i vjerski stav o mnogim životnim problemima i ljudskim potrebama. Posebno će dobro doći imamima, vjeroučiteljima, đacima i studentima. Za one koji žele da ostvare puni uvid, na kraju je dat i arapski tekst odabranih hadisa. "Kamo sreće, kako napisa recenzent ove knjige, Mr. Osman Kozlić, kada bismo imali zbirke hadisa koje tretiraju pravna, ekonomska, politička ili neka druga pitanja, svakako bi nam to pomoglo da mnoge naše probleme prevaziđemo na bezbolniji način." (O.H.)

Nisveta Emina Kantardžić, Samoća u snu, pjesme, Nik "Kujundžić", 2004.

Nisveta Emina Kantardžić, bistro i životno, pjesmom prati svoj hod. Baš, kao što pjesma prati svaki Život – opstajući mu osnovom i potkom u cijelome njegovome tijeku. To je mudrost s kojom se čovjek mora roditi. Mudrost koju sopstvenim življenjem mora produbiti, učiniti sopstvenom Vjerom, stvarnom i neprijepornom.

Nisveta Emina Kantardžić, u sopstvenom životu otkrila je sraz smisla o prolasku i tako razinu na kojoj njezin život pjeva u ritmu kojim i Život sijeva nemilosrdem – prije svega. Mudrost življenja sadržana je i u prihvatanju životnih neumitnosti. Tako je moguće, puno stvari iz suprotnosti prevesti u sklad i ljepotu življenja.

Sasvim primjereno toj spoznaji i svijesti, Kantardžićeva pjeva jednostavno, slobodnim stihom koji grafički siječe tako, što od početka do kraja gradi pjesmu kao nepreki-

nutu misao. Njezine pjesme su, dakle, kao jedan stih. To je blisko visokim zahtjevima poezije, suvremenog pjevanja i oblikovanja pjesme. Osim toga, što funkcionira kao ritmički, metrički, inventivno i kreativno slobodno, uočavamo kako pjesnikinja ima izvrsnu mjeru kao postvarenje njoj i njezinoj pjesmi primjerenog estetskog zahtjeva oblikovanja pjesme i pjevanja.

Ljepota ovoga pjevanja i tako: knjige, najvećma proizilazi iz autoričine svekolike nepretencioznosti. Pjesnikinja ne inzistira na sopstvenom značaju i poetskom *čudu svoja pjevanja*, ona pjeva isto kao što diše, hoda, spava, komunicira sa ljudima i obavlja dnevne poslove. Ona pjeva, jer, pjevanje je njezinom duhu imanentna potreba, bitan dio smisla njezinoga življenja i prisustva – sadržaj bez kojega bi bila obesmišljena, bez kojega ne može *biti* – a ona hoće da *bude*.

Nisveta Emina Kantardžić je osoba koja je pjevanje otkrila kao muziku i dio sopstvene prirode, kao vezivno tkivo Života koje bi bez poezije atrofiralo, jer – poezija je taj sok životnoga smisla koji jedinu priliku čini mogućom i učinkovitim, lijepom, neponovljivom i dragocjenom.

Pojava Nisvete Emine Kantardžić zanimljivija je i jer je u pitanju Žena. U uvjetima i svakovrsne neravnopravnosti i onemogućavanja Žene kao pojave i spola, zavidan je nivo njezine uznapredovale i odnjevovane kulture i samosvijesti – kojom opstaje i u poeziji. Njezine pjesme, pouzdano su trag, koji će prepoznati i slijediti mnoge žene kao svoju mogućnost i priliku, kao dragocjenu i jasnu uputu, kao otvoren prostor u koji mogu kročiti bez podozrenja i straha. Kantardžićeva, naime, izvrsno savlađuje životne neumitnosti i zadatosti i vlada sobom i uvjetima koji bi joj se htjeli nametnuti kao neizmjenjivost pozicije.

Postignuća ove pjesnikinje treba posebno cijeniti u svjetlu i s obzirom na činjenicu: da se u nas na angažiranje žene u kultu-

ri, umjetnosti i društvenim poslovima – još uvijek gleda s podozrenjem, nedobronamjerno, nerijetko s omalovažavanjem, pa i podsmijehom.

Ožujka, 2004.
Ivo Mijo Andrić

Hasan Gazibegović, Familija Gazibegović u prostoru i vremenu, "Grin" Gračanica, 2004.

Nakon nedavne pojave knjige "Durakovići iz Malešića – rodoslov", Himze Durakovića, ova knjiga je druga po redu "porodična knjiga", koja se bavi, generalno rečeno, rodoslovljem. Ovoj "kolekciji" lokalne genealogije svakako, treba dodati značaki urađen rodoslov (nažalost još neobjavljen) gračaničke familije Širbegovića prof. Rasmira Djedovića, koji se, inače, duže vremena bavi proučavanjem porijekla bošnjačkih familija i rodoslovlja uopće, posebno metodologijom tih istraživanja o kojima je teško pronaći bilo kakvu ozbiljniju stručnu literaturu. Djedović se pojavljuje kao stručni konsultant i jedan od recenzentata obje spomenute knjige.

Iako sa nedostatnim predznanjem za ova posao, autor je istraživanjima porijekla svoje porodice prišao sa mnogo entuzijazma i želje da rasvijetli sve detalje koji se odnose na Gazibegoviće iz Gornje Orahovice, da prikupi što više podataka o svom rodnom mjestu, njegovom istorijatu, ljudima, pojavama. Konsultovao je odgovorajuću literaturu iz lokalne historigrafije i tako uspio "uhvatiti kopču" između prošlosti i sadašnjosti svoje familije, kojoj je darovao nešto najvrednije što jedna familija može imati – vlastiti rodoslov.

Kako su primijetili i recenzenti, Gazibegovići su jedna karakteristična bosanska familija iz karakteristične bosanske sredine. U historijskim dokumentima najstariji spomen te familije potiče s početka 19. stoljeća. Karakteristična je tendencija njenog stalnog odseljavanja iz Gornje Orahovice, za vrijeme austro-ugarske uprave u Tuzlu, Bijeljenu, Modriču i

Goražde, a u posljednjih nekoliko desetljeća u Gračanicu.

Knjiga počinje kraćim historijskim osvrtom na razvoj sela Gornje Orahovice (na bazi dostupne literature) u kojem se familija Gazibegovića razvija već čitava tri stoljeća, zatim slijedi poglavlje o naseljavanju i razvoju familije Gazibegovića. Centralni dio knjige čini pojedinačno predstavljanje predaka familije od 1860. do 1917. godine, zatim genealoško stablo, raseljavanje i sadašnje stanje te familije. Tu je i zanimljiv izbor iz kolekcija porodičnih fotografija.

I pored određenih metodoloških i drugih nedostataka koji su uglavnom posljedica problema u istraživačkom postupku (neke je i sam autor naveo priznajući na primjer da nije uspio obuhvatiti granu Gazibegovića iz Prnjavora kod Kalesije), činjenica je da je sa ovom knjigom takozvana naša "porodična li-

teratura" i kolekcija bošnjačkih rodoslova itekako obogaćena. U svakom slučaju, poslužit će i kao putokaz, ali kao podstrek, svima onima koji razmišljaju da se "uhvate sličnog psla".

April, 2004.
Omer Hamzić

**Ivo Mijo Andrić, Atif Kujundžić,
Velimir Milošević, Majci, ocu i životu
(pezija) Nik "Kujundžić", Lukavac,
2004.**

(zabilješka jednog od tri autora)

Pjesme obuhvaćene ovom knjigom, trojica autora ispisivali su u dugom nizu godina svoga pjesničkog rada. I objavljivali su te pjesme u različitim povodima, listovima, časopisima i knjigama. Više nego po jedanput. Jer, majka i otac, tokom cijeloga života opstaju kao stabilizator i oslonac za svaku uspravnost. Potom, imati svoju djecu, nikad nije značilo prestati biti nečije dijete, dijete svojih roditelja. Cijeloga života. Čak, i kad više nisu živi, roditelji opstaju u svojoj djeci kao prirodnom produžetku svoga trajanja. I djeca ih čuvaju u sebi kao nadu, da će po istom principu imati produžen sopstveni životni vijek.

Poštivanje svojih roditelja, uvijek je bilo primjer i mjera koju su prihvatila sopstvena djeca. Odnos prema roditeljima, uvijek je anticipirao uvažavanje i ljubav u sopstvenom potomstvu, jer pretpostavlja nadu da se po istom principu vraćaju: ljubav, pažnja, dobrota, briga, odgovornost. Skoro, kao neupitan vid aproksimacije sopstvene budućnosti, odnosa sopstvenog potomstva prema sebi, u starosti posebice.

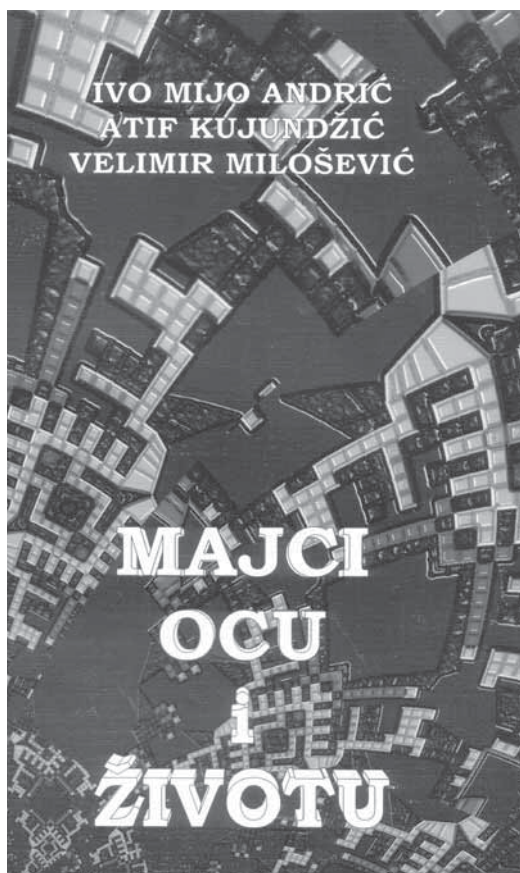
No, na istom mjestu ovaploćuje se puno više čovjekovog bića i smisla od pobrojanih natuknica. U čovjekovom životu, to je neke vrste kardinalno mjesto: isto i drugačije do gubljenja uvida i predstave o njemu, jer po-

drazumijeva sve što ima nazivnik *život*. A to već po sebi uključuje promjene i samje-ravanje, otimanje i obuzdavanje, pogreške i popravke, pouzdan oslonac i očajanje zbog gubitka, ili zaustavljanjem slike na tom mjestu...

Nastojanje da se taj odnos savlada i učini jasnim, neizmjenjivim i čistim jer su mu sve pretpostavke zahtjevne baš na taj način i u tom smislu, suprotstavlja ideal odnosa roditelja i djeteta svekolikom životnom pregnuću koje se s idealima nemilosrdno razračunava. Ali čovjek istrajava na popravci elemenata i zadatosti, roditelj i dijete podjednako i pri tom, kao i u svemu ljudski griješe. Malo je toga što se može uraditi dok su živi i roditelji i djeca. Riječ je o nastojanju koje samo produbljuje bol i gorčinu, podcrtava neizbježnost brojnih pitanja.

Tako i zato događa se, pa godinama nakon fizičkog odlaska roditelja, njihovo dijete vodi duge razgovore sa ocem i majkom, sa jednim ili drugim, propitujući se o svemu o čemu nije stiglo za života. Pjesnici su u tome posebice istrajni. Riječ je i o tome, da je roditelj živ ili mrtav, poznat ili nepoznat podjednako stvaran i tako uistinu potreban, nikad imaginaran sagovornik. Riječ je o tome da je roditelj najbliži čovjek, čovjek o kojem najviše znamo ili podrazumijevamo od časa kad su bile najvažnije *ruka mamina i ruka tatina*, o čemu piše Velimir Milošević, do časa u kojem snijemo umrlog roditelja, koji *kroz nas gleda kao da smo daljina, ustvari pita gdje je zakopan kamen* – kako pjesmuje Ivo Mijo Andrić.

U cijelom životnom vijeku, roditelji ostaju mjesto jedine neupitne mogućnosti inicijacije za naše sopstvo, ali i referentno mjesto za postavljanje svih pitanja i naslućivanje barem, ako ne i oblikovanje odgovora. Prisustvo roditelja u stvarnosti ili snu, u realnom ili imaginarnom razgovoru, čini razgovor stvarnijim od svakog drugog koji možemo voditi. U pjesmi, također.

To je i raspon u kojem opstaju pjesme koje donosi ova lijepa i dobra, autorima draga knjiga. Kao rastojanje koje svaki život nastoji izmjeriti samim sobom, svojom ljubavlju. Kao smisao koji nam daje osnovni ljudski sadržaj. Kao nada prema kojoj ima izgleda i može potrajati ovaj svijet, barem na način koji i lično znamo i čuvamo u svome iskustvu. Kao onaj dio svijeta u koji možemo bez šuhve vjerovati.

Tri pjesnika koji su se sreli u ovoj knjizi, u svemu su različiti ali su isti na mjestu srastanja u Jednoći Njegovoga postojanja u ljubavi prema majci i ocu i tako: Životu.

25. 08. 2003.
Atif Kujundžić